

**ՕՐՈՐՈՑԱՅԻՆ ԵՐԳԵՐԸ ԱՐՑԱՒԻ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅԱՆ
ՄԵՋ. ՓՈԽԱՌՆՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐԻ ՀԵՏ**

**LULLABIES IN THE CHILDREN'S FOLKLORE OF ARTSAKH:
INTERCONNECTIONS WITH FOLK TALES**

**КОЛЫБЕЛЬНЫЕ ПЕСНИ В ДЕТСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ АРЦАХА:
ВЗАИМОСВЯЗЬ С НАРОДНЫМИ СКАЗКАМИ**

Մելինե Պետրոսյան
Meline Petrosyan
Мелине Петросян

Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, Գիտությունների ազգային ակադեմիա, Հայաստան
Institute of Archaeology and Ethnography, National Academy of Sciences, Armenia
Институт археологии и этнографии, Национальная академия наук, Армения

meline.petrosyan@iae.am

Ներկայացվել է՝ 15.04.2025, գրախոսվել է՝ 26.06.2025, ընդունվել է՝ 12.08.2025
Received: 15.04.2025; Revised: 26.06.2025; Accepted: 12.08.2025
Представлено: 15.04.2025; рецензировано: 26.06.2025; принято: 12.08.2025

© Հեղինակ, 2025: Տարածվում է Creative Commons Attribution 4.0 Licence-ի պայմաններով
© The Author, 2025. Distributed under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 Licence
© Автор, 2025. Распространяется на условиях Creative Commons Attribution 4.0 Licence

DOI: 10.53548/0320-8117-2025.2-262

Ամփոփում – Օրորոցայինները՝ մայրական գովքի ու գորովի երգերը, բացառիկ նշանակություն ունեն հայ ժողովրդական բանահյուսության մեջ, որոնցում մարմնավորված մայրական զգացումներն ու քրիստոնեական արժեհամակարգը ի սկզբանե անփոխարինելի դեր են կատարել մանկան հոգևոր և մտավոր աշխարհի ներդաշնակ ձևավորման գործում: «Օրորել» բառը, ըստ տարածաշրջանների, ունեցել է իր յուրահատուկ տարբերակներն ու անվանումները՝ *հեյրուր*, *նանիկ*, *լորիկ*, *նեննի*, *րուրիկնանա*: Արցախում այն կոչվել է *լայ-լայ*, որի մեղեդու թեթևությունն ու կրկնակ արտահայտությունների դիմը նմանակել են ճոճվող օրորոցի ձայնը: Սույն հոդվածի տեսական-մեթոդական հիմքը բանագիտական հետազոտությունների առանցքային դրույթներն են, որոնց միջոցով առաջին անգամ փորձել ենք պատմահամեմատական, տիպաբանական և տեքստաբանական վերլուծության մեթոդներով քննության առնել Արցախի ժողովրդական օրորոցային երգերի տպագիր և անտիպ տարբերակները հայ ժողովրդական հեքիաթների հետ դրսևորած փոխառնչությունների համատեքստում: Այսօրինակ երգերի առանցքային թեման թե՛ հեքիաթներում և թե՛ օրորոցայիններում մոր անսահման սերն է երեխայի նկատմամբ, որը ներառում է նաև մանկիկին խնամելու, քնեցնելու, հանգստացնելու մտահոգություն: Ուշագրավ է, որ ինչպես մյուս ժողովուրդների, այնպես էլ հայ բանահյուսության մեջ մանկատառության թեման հաճախ աղերսվում է կենդանիների տոտեմական հովանա-

վորության և առասպելաբանական վերապրուկների հետ՝ վերահաստատելով ժանրի վաղնջական ծագման ակունքները: Օրորոցայինների շատ տարբերակներ մեր օրերում ոչ միայն չեն կենցաղավարում, այլև անգամ չեն հրատարակվել: Մեր հոդվածի նպատակն է մասամբ լրացնել Արցախի մանկական բանահյուսության այդ բացը:

Abstract – Lullabies, as songs of maternal praise and care, hold exceptional significance in Armenian folklore. They embody deep maternal emotions and reflect the Christian value system, playing an indispensable role in shaping a child's spiritual and intellectual world from the very beginning. The word "ororel" has various regional variants and names, such as heyurur, nanik, lorik, nenni, rurik, and nana. In Artsakh, it was known as *lay-lay*, with the lightness of the melody and the rhythmic repetition of words imitating the gentle sound of a rocking cradle. The theoretical and methodological basis of the article is the key folklore research principles, employing historical-comparative, typological, and textual analysis methods. For the first time, we examine both printed and unpublished versions of Artsakh's folk lullabies in the context of their connection to Armenian folktales. A central theme in these songs, both in folk tales or lullabies, is a mother's boundless love for her child, encompassing care, soothing, and lulling to sleep. Notably, in both general and Armenian folklore, themes of child care songs are often intertwined with totemic animal guardianship and mythological experiences, reaffirming ancient origins of the genre. Unfortunately, many versions of lullabies are not only out of usage today, but have not even been published. The aim of this article is to partially fill in that gap by exploring and preserving the lullaby traditions of Artsakh.

Аннотация – Колыбельные песни, песни материнской хвалы и любви имеют исключительное значение в армянском народном фольклоре. Материнские чувства и христианская система ценностей, воплощенные в них, изначально играли незаменимую роль в гармоничном формировании духовного и интеллектуального мира ребенка. Слова «качать» или «баюкать», в зависимости от региона, имели свои уникальные варианты и названия: хейрур, наник, лорик, ненни, рурикнана. В Арцахе это называлось лай-лай: легкость их мелодии и ритм повторяющихся выражений имитировали звук качающейся колыбели. Теоретико-методологической основой статьи являются ключевые положения фольклорных исследований, с помощью которых мы впервые попытались на основе историко-сравнительного, типологического и текстологического анализа изучить печатные и неопубликованные варианты арцахских народных колыбельных песен в контексте их взаимосвязи с армянскими народными сказками. Ключевая тема этих песен, как в сказках, так и в колыбельных безграничная любовь матери к ребенку, которая включает в себя также заботу об уходе за младенцем, его усыплении и успокоении. Примечательно, что как в целом, так и в армянском фольклоре тема детского творчества часто соотносится с тотемическим покровительством животных и мифологическими пережитками, подтверждая исконное происхождение жанра. Многие варианты колыбельных песен в наши дни не только не используются в быту, но даже не опубликованы. Цель данной статьи – частично восполнить этот пробел в детском фольклоре Арцаха.

Հիմնաբաներ – Արցախ, օրորոցային, մանկական բանահյուսություն, հեքիաթ:

Keywords – Artsakh, lullaby, child care song, folk tale.

Ключевые слова – Арцах, колыбельная, детский фольклор, сказка.

Ներածություն

Մանկատածությունը խնամքն է նորածնի նկատմամբ: «Մանկատած» նշանակում է փոքր երեխաներին տածող, խնամող, նույնիսկ՝ մանկավարժ (Մալխասյանց 1944, 254):

Հայ ժողովրդական բանահյուսության մեջ տղաբերք եզրույթը, երեխա իմաստից բացի, նաև՝ նշանակում է *բար-պտուղ-բերք*: Երեխայի ծնունդը որպես բերք ու բարիք է ընկալվում նաև Արցախի բանաձևային բանահյուսության մեջ. «Բերըս եկալ՝ (հղիացել ես), դե ծնի» (Հայրապետյան 2008, 1):

Փոքր երեխայի մանկատածության մաս են կազմում ոչ միայն նրա խնամքը, կերակրումը, այլև քուն պարզևելու միջոցները, մասնավորապես օրորելն ու երգելը:

Մանկատածության երգերն են՝ օրորոցայինները (օրորները), մանկախաղաց երգերը, գովերգերը:

Մանկատածության երգաշարում թե՛ գրառման վաղեմությամբ և թե՛ առատությամբ աչքի են ընկնում օրորոցային երգերը:

Ըստ Հր. Աճառյանի «Հայերեն արմատական բառարանի»՝ օրորը մոր երգն է՝ մանկիկին քնեցնելու համար: «Մանկիկին օրրանում շարժելով, օրորելով քնեցնել»: Այստեղից էլ՝ *օրրան*, *օրորոց* բառերը, Ղարաբաղի բարբառով՝ *ըրօրէլ, ուրուրոց*, որը նշանակում է՝ *երեխային քնեցնելու մահիճ* (Աճառյան 1979, 620):

Օրորոցայինները հորինված են հայրենի և երգային բանահյուսության այլ չափերով, մոր և այլ կին արյունակիցների կողմից՝ հագեցած մանկան նկատմամբ ջերմ սիրով, գորովանքով, մանկան ապագայի նկատմամբ մեծ հույսերով, երեխային ամեն տեսակ չարիքից պաշտպանելու հմայական միջոցների զորության խոր հավատքով (Հարությունյան 2010, 235):

Օրորոցայինների դասակարգումը

Օրորոցայինների յուրաքանչյուր տողում մայրական սիրո անսահմանությունն է: Ըստ բովանդակության՝ դրանք կարելի է խմբավորել.

ա) մայրական գովեստ-երգ,

բ) մայրական անհանգիստ մտորումներից ծնված երգ:

Մայրական գովեստ-երգի հետաքրքիր օրինակ է հետևյալ օրորոցայինը.

Կերած կաթնըտ քէզ հալալ ա,

Էս լէն ու բօլ ըշխարքումըս,

Վսկըճիրած իմ լյուս բալա,

Իմըս տումըս, հվատումըս (Պետրոսյան 2021, 6):

Այսօրինակ օրորոցայինների միջոցով ձևավորվում ու ամրապնդվում է երեխա-ծնող անքակտելի կապը. ասվածի վկայությունը տեսնում ենք նաև անգլիացի բանագետ Բրուկսի մոտ. «Փոքրիկը լսելով մոր ձայնը, զգալով դրա թրթռումը, ծանոթանալով մոր բույրին՝ զարգացնում է իր զգայական համակարգը» (Brooks 2016, 83): Այս երևույթն ինքնին խոսում է երեխայի աշխարհաճանաչողության առաջին լուրջ քայլերի մասին. փաստորեն, օրորոցայինները նախ և առաջ ուղղված են ապահովելու երեխայի բնականոն զարգացման ընթացքը: Իսկ օրորոցային-

ների միջոցով երեխաներին փոխանցվող երաժշտականությունը, ժեստերը, դիմախաղը մոր և մանկան միջև նպաստում են առողջ հաղորդակցության ձևավորմանը (Creighton, Atherton 2013, 24), ինչը հաստատել են բազմաթիվ հետազոտողներ: Հարցի քննությամբ զբաղվել են նաև տարբեր երաժշտագետներ. համաձայն նրանց մոտեցման՝ օրորոցայիններում մայրն ու երեխան համատեղելի «գործընկերներ» են, և մոր կողմից հնչող մեղեդայնության շնորհիվ նրանք մտնում են երաժշտական երկխոսության մեջ (Malloch, Shoemark 2012, 386–399):

Ուսյալ, կիրթ ու կայացած զավակի հետ կապված հույսերն աննկարագրելի բերկրանք են պատճառում ծնողին, և մայրը հավատացած է, որ իր որդին թև ու թիկունք է լինելու ողջ գերդաստանին: Դա համընդհանուր երևույթ է աշխարհի տարբեր ժողովուրդների մոտ. «Օրորոցայինները նպաստում են հուզական մտերմության ձևավորմանը՝ անմիջական կապ ստեղծելով հարմարավետության ու անվտանգության միջև» (Baker, Mackinlay 2006, 147):

Բայիկ ըրա վեր դինջանաս,

Հանցու վեր ճելլի (արագ) մըճանաս

Քինիս կարթիս՝ լավ մարթ տեռնաս,

Մեր դըվումը վեննը կենաս (Պետրոսյան 2021, 16):

Ապահով կյանք ունենալու մաղթանքը մշտապես ուղեկցել է փոքրիկներին, որովհետև ծնողները լավ էին հասկանում ծանր կենցաղի ու դաժան աշխատանքի հետևանքները.

Լօք տաս սարեն, լօք տաս բարեն,

Քեզ ծառայի հարուր տարեն,

Գյուրգըդ տըռօզ, ջուբըդ տըռօզ,

Թօշդ տոռօզ իմ բալա:

Օրոր, օրոր իմ բալաս (Հարությունյան 1991, 39):

Յուրաքանչյուր ժողովուրդ ունի իր ազգային ու մշակութային առանձնահատկությունների հստակ համակարգը, որը փոխանցվում է սերնդեսերունդ, սակայն մի բան աներկբայորեն առկա է բոլոր ժողովուրդների մոտ. «դեռ օրորոցում փոքրիկն իր կյանքի առաջին ազդակները, շրջակա աշխարհի մասին ձևավորած պատկերացումները ստանում է օրորոցայինների շնորհիվ» (Мартинова 1975, 152):

Հենց այս կարևորագույն նախապայմանն է օրորոցայինների այսօրինակ տարածվածության հիմք դարձել: Անշուշտ, ազգային բնավորության, կենսամակարդակի ու աշխարհընկալման ձևերից են ծնվում որոշ երևույթներ, որոնք, ժամանակի ընթացքում ամրապնդվելով, դառնում են տվյալ ժողովրդի բնավորության անքակտելի մասը: Օրինակ, եվրոպական ժողովուրդների մոտ հաճախակի է նկատվում ծնողների երկուստեք մասնակցությունը օրորոցայինների կատարմանը, իսկ հայ իրականության մեջ պատկերն այլ է, այն վերագրվում է մորը. «Ծնողների ներգրավվածությունը օրորոցայիններում խթանում է ծնողավարման հմտությունների զարգացմանը, ձևավորում երեխա-ծնող զգայական ամուր համակարգ» (Brachfeld-Child, Simpson, Izenson 1988, 174):

Օրորոցայինների հաջորդ խումբը կյանքի դժվարություններից անմասն չմնացած մոր անհանգիստ մտորումներն են, որոնք ուղեկցում են քնելու ծեսին ուղղված ողջ գործընթացին.

Էս աշխարհը յաման ծոռ ա,

Ամէն օրը ստեղ կօռ (դժվար - Մ.Պ.) ա,

Կյանքը զուլամ ա տեռալ շատ,

Հունց եշումըս ցավ ա ու դարդ (Պետրոսյան 2021, 8):

Փոքրիկը ակամա դառնում է մոր ներքին տագնապների կրողն ու կիսողը: Իմաստային այս նրբերանգն էլ երբեմն տեղիք է տալիս այս երգերը մանկական բանահյուսության ժանրի դրսևորումներ չհամարելու, մինչդեռ ըստ էության սրանք իմաստային նույն օղակի հաջորդական շղթաներն են. առաջինը գովեստի մաղթանքն է, երկրորդը՝ տագնապից ծնվող երազանքը:

Օրորոցայինների կառուցվածքային առանձնահատկությունները

Արցախի օրորոցայիններում առանցքային դեր ունեն կրկներգային բանաձևումները՝ «նանիկ-նանիկ», «բայ-բայ», «լայ-լայ», «բայուշկի-բայուշկի», «քոնիլ-քոնիլ», որոնց գլխավոր նպատակը երաժշտականության, կրկնությունների և դիմիկ հանգավորման շնորհիվ երեխաներին քուն բերելն է: Այս գործընթացն առավել ներդաշնակ ընթացք ու նպատակային ավարտ է ունենում, երբ զուգորդվում է մայրական ջերմ մաղթանքներին. «Սիրագորով մայրը բազմաթիվ պատկերավոր համեմատություններով ու համադրություններով գովերգում է իր մանկան գեղեցկությունը, նրանով լցված տեսնում բնությունն ու աշխարհը» (Նահապետյան 2011, 214):

Լայ-լայ անե իմ բալաս,

Բաբայ անե իմ բալաս,

Թող քոն ինի՝ մծանա,

Վարթու միջի մծանա (Հայրապետյան 2008, 2):

Ինչպես նկատում է Յունգը, երաժշտությունը նպաստում է երեխայի հետ՝ ծնողների ու դայակների էմոցիոնալ, հուզառատ շփմանը (Young 2005, 298):

Երկնային լուսատուների ներգրավումը օրորոցայիններում մոր ենթագիտակցության ազդակներին հաղորդում է ապահովության ու պաշտպանվածության զգացում: Այդպիսով մայրը փորձում է պաշտպանել իր փոքրիկին մթությունից, չար ոգիներից: Այստեղ մենք հանդիպում ենք ծիսահմայական երգերի մնացուկների, որոնց գլխավոր գործառույթը չարահալած բնույթն է՝ միահյուսված մայրական բարեմաղթանքներին ու օրհնանքներին.

Աստղ ու յերգինք նանիկ ասեն,

Վար իմ բալաս բայիկ անե,

Ըրագումըտ միշտ լյուս տեսնաս,

Քշերը քեզ մթեն չանե (Պետրոսյան 2021, 11):

Եթե ժամանակին օրորոցայինները մայրիկների խոսելու, ցավը մեղմելու, անձնական դժբախտությունը բարձրաձայնելու համար իբրև «հարթակ» էին ծա-

ռայում, ապա այսօր կինն առավել ազատ ու ինքնուրույն է, և օրորոցին գամված, ոչ թե իր ծանր կյանքն է ողբում, այլ հաջողակ ու կամային մարդ դաստիարակելու մտահոգություն ունի. «Երեխայի ապագա կյանքում շատ մեծ դերակատարում ունեն մոր մշտական ներկայությունը, նրա կարիքներին ճիշտ ու համապատասխան արձագանքելը, ջերմ հարաբերությունները, մարմնական և բառային շփումները մոր հետ» (Осорина 2011, 288):

Աշխարհը շատ ծոռա բալաս,
Բայց տու պիտի մարթ մըծանաս,
Խելունք ինիս, դաշանգ ապրիս,
Յերգիրիտ միշտ ծերք հսցնիս (Պետրոսյան 2021, 15):

Որոշ կենդանիների և թռչունների ներգրավումը օրորոցայինների մեջ շարունակվում է առ այսօր: Այս երևույթը ծիսահմայական նախահիմք ունի: Առավել տարածված է կատվի կերպարը՝ որպես քուն բերող կենդանի:

Ա չախմուր, խելունք կատու,
Եկ խուխես քոն ըրա տու,
Կոխկեն պառկե՛ խաղ անե,
Անուշ-անուշ բայ անե (Պետրոսյան 2022, 9):

Ժողովուրդների տարածքային առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ օրորոցայիններում հանդես են գալիս տարբեր կենդանիներ ու թռչուններ՝ գայլը, արջը, արծիվը: Հայ ժողովրդական օրորոցայիններին առավել բնորոշ են բազեն, սոխակը, աղավնին: Այսօրինակ երգերում միջատների ու խոտաբույսերի չենք հանդիպում, դրանք առավելապես տարածված են ծիսահմայական երգերում: Այս մասին փաստում են նաև ռուս բանագետներ Ն. Կապլակովան (Каплакова 1962, 231), Վ. Երյոմինան (Еремина 1978, 61):

Ժամանակի ընթացքում ծիսահմայական նախահիմք ունեցող օրորոցայիններն իրենց տեղը զիջեցին քրիստոնեական հավատի պաշտամունքային ձևերին ու կերպարներին. «Քրիստոնեության ընդունումից հետո օրորոցայիններում հրեշտակներին, սրբերին ու հատկապես Աստվածամորը վերապահվեց երեխաներին չար ուժերից պաշտպանելու և հանգիստ քուն բերելու կարևորագույն գործառույթը» (Капица, Колядич, 2002, 42):

Պահում տամ քեզ սուրփ Մարիամեն,
Թող քոն անին հրեշտակներն,
Պաշտպանին քեզ էն չար դեվան,
Վեր տեն չի քիամ ուրուրուցան (Պետրոսյան 2021, 12):

Պատկերավորման միջոցներով հարուստ օրորոցայիններն առավել ծանրակշիռ դեր ունեն մանկական բանահյուսության մեջ. «Օրորոցային տեքստերում գործածված ոսկե, արծաթե օրորոցը, օրորոցային պարագաներն ունենում են այլաբանական մեկնություն» (Մատիկյան 2020, 112), և այսօրինակ պատկերների միջոցով արտացոլվում է սոցիալական կյանքի ողջ նկարագիրը.

Լայ-լայ կանիմ
Քոնըտ կըտանի:

Ուրուրուցըդ վեսկի ա

Յորդան-դոշակըդ ապրըշում ա (Հայրապետյան 2008, 1):

Անդրադառնալով օրորոցայինների ժանրային առանձնահատկություններին՝ պետք է առանձնացնենք դրանց իմպրովիզացիոն և ավանդական բնույթը: Ըստ Մարտինովայի՝ մաղթանքներն արտահայտվում են իմպրովիզացիայի միջոցով, իսկ մահվան երգերն առավել ավանդական հիմք ունեն, որովհետև ցանկություններն արտահայտվում են «կայուն ձևով՝ անցնելով երգից երգ» (Мартинова 1966, 22):

Օրորոցայինների առնչակցությունները ժողովրդական հեքիաթների հետ

Մանկատածության բանահյուսությունը երբեմն իր արտահայտությունն է գտնում հայ ժողովրդական հեքիաթների որոշ դիպաշարերում: «Ջիգարով պախրեն» (Հայ ժողովրդական հեքիաթներ 1977, 398), «Ջեյրանեն մարը» (Վարդանյան 2001, 7), «Խղճավ էձը» (Հայրապետյան 2008, 1), «Խիղճ - անխիղճը» (Հայ ժողովրդական հեքիաթներ 1977, 653) հեքիաթներում առկա են մոր ներառնական հոգեվիճակն արտացոլող տրամադրություններ:

Լայ-լայ, լայ-լայ իմ բալա

Սրտես մաչին մին տենակ,

Էձը տառնա քեզ մամա,

Խաշամը՝ յորդան-դոշակ (Հայրապետյան 2008, 2):

Վերոնշյալ հեքիաթներում պատուհասված ծննդկանին օգնության են հասնում մի դեպքում՝ պախրան կամ այձը, որոնք երեխային կերակրում են իրենց կաթով, մյուս դեպքում՝ արջը, որը, բերելով տատմորը, փրկում է երեխայի կյանքը: Քամին օրորում է նորածին, ծառերի մանր տերևները փափկոց (ներքնակ) են դառնում մանկան համար, լայն տերևներն էլ՝ ծածկոց:

Նորածնի մայրը ինչ-ինչ հանգամանքների պատճառով պատուհասվում է, և բնությունը ինքն է ստանձնում երեխայի խնամքը:

Հայագետ Ասատուր Մնացականյանը օրորոցային և մանկախնամ երգերում տեսնում է հնագույն տոտեմական պատկերների հետքեր. «Տոհմատիրական կարգերում եղած պատկերացումների համաձայն, երեխաներին դաստիարակել են հատուկ եղանակներով և մկրտելիս նրանց հավատացրել, որ նրանք ծնված են իրենց նախնիներից՝ տոտեմներից» (Մնացականյան 1955, 258):

Թե զինք մարդ-մարն չէ քեզ բերել,

Ոչ կնիկ դայեկ սնուցեր, ընկալ օյ,

Թե եղն ի մօրին այ բերել էղաօյ,

Խրկազվին կաթով սնուցեր ընկալ,

Աստղունք իր օրորքն ա տըվել էդ,

Լուսնիակն ի լուսն է հաներ, ընկալ (ձեռագիր N 770, 124):

Վերոնշյալ երևույթի արտացոլումը տեսնում ենք մեկ այլ ազգագրական շրջանում: Այսօրինակ տարբերակային տարածվածությունը ևս խոսում է ժողովրդի մեջ լրջորեն արմատավորված լինելու մասին:

Որդի քնի, քո քուն անուշ,

Վերին քե ծիծ տա,
Աստված քե պահի,
Քամին քե տանի բերի,

Չուր քու մերիկ դառնա գյա (Էմինյան ազգագրական ժողովածու 1906, 63):

Թռչնակերպերն ու կենդանակերպերը միայն հայկական հեքիաթներում չէ, որ հանդես են գալիս: Նրանց կարելի է հանդիպել տարբեր ժողովուրդների մոտ: Այս մասին փաստում է նաև Կուշները՝ վկայակոչելով վելիկոռուսներին և ուկրաինացիներին (տե՛ս Կուշներ 1927, 131):

Արդի օրորոցայինները զրկված են ծիսահմայական գործառույթից: Դրանց նմանությունը ավանդական օրորոցայիններին դրսևորվում է զուտ երաժշտականության և կրկներգերի մեջ: Դրանք հաճախ ոչ թե մայրն է երգում, այլ լսվում է խաղալիքի մեջ տեղադրված ձայնագրությունը: Օնլայն հարթակում օրորոցայինների շուրջ առկա են բազմաթիվ հավելվածներ, որոնք կարող են լինել թե՛ ժողովրդական և թե՛ հեղինակային օրորներ. ինչպես նկատում է բանագետ Ռոգոֆը, յուրաքանչյուր սերունդ դրանք հարմարեցնում ու վերանայում է իր ժամանակի մարդկային ու կենսաբանական ընկալումներին ու պահանջներին համապատասխան (Rogoff 2003, 7): Հեղինակային օրորոցայիններում ևս նկատվում է վերոնշյալ երևույթը: Յուրաքանչյուր ժամանակաշրջան իր ազդեցությունն է թողնում ինչպես բանահյուսական այլ նմուշների, այնպես էլ օրորոցայինների վրա: Օրինակ, Արցախում տեղի ունեցող դեպքերը չէին կարող անմասն մնալ այս ամենից: XXI դարում շրջափակման մեջ անմարդկային ծանր զրկանքներ կրող արցախցի մոր օրորոցայինն անպայմանորեն տարբերվելու էր Հայաստանի մեկ ուրիշ ազգագրական շրջանի մոր օրորոցայինից, քանի որ արցախցի մայրը նախ և առաջ գոյաբանական խնդրի առջև էր կանգնած: Խաղաղ պայմաններում էլեկտրաէներգիայի, համացանցի ու սննդի առկայությունը մարդու բնականոն կյանքի ընթացքն ապահովող երևույթներ են, մինչդեռ պատերազմական իրադրությունում իրավիճակային լուրջ փոփոխություններ են տեղի ունենում: Էլեկտրաէներգիայի խնայման նպատակով առավել քիչ էին դիմում ժամանակակից միջոցների, այստեղ նորից օգնության էր գալիս ավանդականը, որի շնորհիվ էլ ծնվում էին հեղինակային նոր օրորոցայիններ:

Ժողովրդի կյանքի հարափոփոխ ընթացքի հետ փոխվել է նաև օրորոցայինների տարածվածության ու կարևորության ցուցանիշը: Այս ժանրի ստեղծագործությունները գնալով դուրս են մղվում ժողովրդի կյանքից, առավելապես երիտասարդների կենցաղից՝ պայմանավորված ժամանցի այլընտրանքային միջոցներով:

Օնլայն հարթակն առավել իշխող ու գրավիչ է դարձնում երեխաների առօրյան: Այս երևույթն առկա է տարբեր ժողովուրդների բանահյուսության մեջ: Գլխավոր պատճառն, անշուշտ, էկրանային մեդիայի լայն տարածումն է ժամանակակից ընտանիքների կյանքում (Brooks 2016, 83):

Այս մասին փաստում են տարբեր ազգերի հետազոտողներ. «Ժամանցի այլընտրանքային միջոցները ժամանակակից աշխարհում գնալով ավելի հասանելի ու մատչելի են դառնում շնորհիվ իրենց տարածվածության և օնլայն հար-

թական հավելվածների հսկայական շուկայի ձևավորման» (Anthes 2011, 16–18): Այնուամենայնիվ, պետք է ընդունենք այն փաստը, որ ժամանակակից աշխարհում նոր օրորոցայիններ չեն ստեղծվում, եղածները, որոնք ժամանակակից միջոցներով տարածված են օնլայն հարթակում, հիմնականում ավանդականի վերամշակված ու ավելի մատչելի դարձրած տարբերակներն են:

Արցախի մանկական բանահյուսության մեջ ևս մանկատածության երգեր գրեթե չեն ստեղծվում, սակայն պահպանված նմուշները շարունակում են կենսադավարել այն ընտանիքներում, որտեղ, բացի նորատի մայրիկներից, երեխաների խնամքով ու դաստիարակությամբ զբաղվում են նաև ընտանիքի կենսափորձ ունեցող կանայք:

Եզրակացություններ

Արդի աշխարհում ժողովրդական օրորոցայինների ավանդական ժանրը սահմանափակ գործածություն ունի, ինչն էլ պայմանավորված է այլընտրանքային բազմաթիվ միջոցների հասանելիությամբ: Ժամանակակից օրորոցայինների գերակշիռ մասը կամ հեղինակային ստեղծագործություններ են, կամ ավանդականի վերամշակված ձևեր: Օրորոցայիններն առնչակցական կապեր ունեն հրաշապատում հեքիաթներում պահպանված ծիսաառասպելաբանական պատկերացումների հետ, որտեղ պատուհասված երեխային գրեթե միշտ օգնության է հասնում բնությունը:

Շնորհակալական

Այս հոդվածը գրելու ընթացքում տրամադրած գիտական տեղեկությունների ու խորհուրդների համար շնորհակալություն ենք հայտնում մեր ատենախոսության գիտական ղեկավար, ր.գ.դ. Թամար Հայրապետյանին, ր.գ.թ. Լուսինե Մադաթյանին, ր.գ.թ. Հասմիկ Գալստյանին:

Շնորհակալություն ենք հայտնում նաև «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» խմբագրական կազմին՝ համագործակցության համար:

Փրականություն/References/Литература

1. Աճառյան Հր. 1979, Հայերեն արմատական բառարան, Երևան, ՀՍՄԽ պետական հրատ., հ. Դ:
Acharyan Hrachya 1979, Armenian Etymological Dictionary, Yerevan, Armenian SSR State Publishing House, vol. D (in Armenian).
2. Էմինյան ազգագրական ժողովածու 1906, հ. VI, Լազարյան ճեմարանի արևելյան լեզու, Մոսկուա - Վաղարշապատ (հաաքեց Ս. Հայկունի):
Eminian Ethnographic Collection 1906, vol. VI, Eastern Language of the Lazarian Seminary, Moscow - Vagharshapat (Collected by S. Haykuni) (in Armenian).
3. Կուշներ Պ. 1927, Հասարակական ձևերի զարգացումը, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:
Kushner, P. 1927, The Development of Social Forms, Yerevan, Yerevan State University (in Armenian).

4. Հայ ժողովրդական հեքիաթներ 1977, հ. VIII, Գուգարք-Լոռի, բնագրի պատրաստումը, նախաբանը, ծանոթագրությունները, բառարանն ու ցանկերը՝ Ա. Նազինյանի և Ռ. Գրիգորյանի, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ.:
Armenian Folk Tales, 1977, vol. VIII, Gugark-Lori, Text Preparation, Introduction, Notes, Glossary and Indexes by A. Nazinyan and R. Grigoryan, Yerevan, Publishing House of the Academy of Sciences of the Armenian SSR (in Armenian).
5. Հայրապետյան Թ. 2008, Դաշտային բանահյուսական նյութեր, Շուշիի շրջան, Եղգահող, տետր 1:
Hayrapetyan T. 2008, Field Folklore Materials, Shushi Region, Yeghtsahogh, Notebook 1 (in Armenian).
6. Հայրապետյան Թ. 2008, Դաշտային բանահյուսական նյութեր, Շուշիի շրջան, Քարին տակ, տետր 2:
Hayrapetyan T. 2008, Field Folklore Materials, Shushi Region, Karin Tak, Notebook 2 (in Armenian).
7. Հարությունյան Լ. 1991, Նշխարներ Արցախի բանահյուսության, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:
Harutyunyan L. 1991, Fragments of Artsakh Folklore, Yerevan, Yerevan State University Publishing House (in Armenian).
8. Հարությունյան Ս. 2010, Բանագիտական ակնարկներ, Երևան, «Գիտություն»:
Harutyunyan S. 2010, Folkloristic Essays, Yerevan, Gitutyun (in Armenian).
9. Հարությունյան Լ. 2011, Նշխարներ Արցախի բանահյուսության, Ստեփանակերտ, «Սոնա»:
Harutyunyan L. 2011, Fragments of Artsakh Folklore, Stepanakert, Sona (in Armenian).
10. Մալխասեանց Ստ. 1944, Հայերեն բացատրական բառարան, Երևան, հ. 3, ՀՍՍՌ պետական հրատ.:
Malkhaseants, St. 1944, Explanatory Dictionary of the Armenian Language, vol. 3, Yerevan, State Publishing House of the Armenian SSR (in Armenian).
11. Մատիկյան Հ. 2020, Անուշ ձայնով կանչեմ օրոր, Գյումրի, «Էլդորադո»:
Matikyan H. 2020, I Call with a Sweet Voice, Orror, Gyumri, Eldorado (in Armenian).
12. Մնացականյան Ա. 1955, Հայկական զարդարվեստ, Երևան, Հայկական ՍՍՌ գիտությունների ակադեմիայի հրատ.:
Mnatsakanyan A. 1955, Armenian Decorative Arts, Yerevan, Publishing House of the Academy of Sciences of the Armenian SSR (in Armenian).
13. Նահապետյան Ռ. 2011, Աղձնիքահայերի մանկան ծննդի և խնամքի ավանդական սովորույթներն ու ծեսերը, Երևան, ԵՊՀ հրատ.:
Nahapetyan R. 2011, Traditional Customs and Rituals of Childbirth and Care Among Aghdznik Armenians, Yerevan, YSU Press (in Armenian).
14. Պետրոսյան Մ. 2021, Դաշտային բանահյուսական աշխատանքներ, տետր 1:
Petrosyan M. 2021, Field Folklore Materials, Notebook 1 (in Armenian).
15. Պետրոսյան Մ. 2022, Դաշտային բանահյուսական աշխատանքներ, տետր 2:
Petrosyan M. 2022, Field Folklore Materials, Notebook 2 (in Armenian).
16. Վարդանյան Ս. 2001, Արցախ, Բերձոր, տետր 3:
Vardanyan S. 2001, Artsakh, Berdzor, Notebook 3 (in Armenian).
17. Еремина В. 1978, Поэтический строй русской народной лирики, Ленинград, «Наука».

- Yeremina V. 1978, *The Poetic Structure of Russian Folk Lyrics*, Leningrad, Nauka.
- Мартынова А. 1966, Особенности композиции восточнославянских колыбельных песен. Мир детства и традиционная культура. Сборник научных трудов и материалов, вып. 2, Москва, «Наука».
- Martynova, A. 1996, Features of the Composition of East Slavic Lullabies, in *The World of Childhood and Traditional Culture*, Collection of Scientific Papers and Materials, Issue 2, Moscow, Nauka (in Russian).
18. Каплакова Н. 1962, Русская народная бытовая песня, Москва, изд. Академии наук СССР, Ленинградское отделение.
Kaplakova N. 1962, Russian Folk Domestic Song, Moscow, USSR Academy of Sciences, Leningrad Branch (in Russian).
 19. Капица Ф., Колядич Т. 2002, Русский детский фольклор, Москва, «Наука».
Kapitsa F., Kolyadich T. 2002, Russian Children's Folklore, Moscow, Nauka (in Russian).
 20. Осорина М. 2011, Секретный мир детей в пространстве мира взрослых, Санкт-Петербург, «Питер».
Osorina M. 2011, The Secret World of Children in the Space of the Adult World, Saint Petersburg, Piter (in Russian).
 21. Anthes G. 2011, Invasion of the Mobile Apps, *Communications of the ACM*, 54/9, 16-18.
 22. Baker F. Mackinlay E. 2006, Sing, Soothe and Sleep: A Lullaby Education Programme for First-Time Mothers, *British Journal of Music Education*, 23/2, 147-160.
 23. Brachfeld-Child S., Simpson T., Izenson N. 1988, Mothers and Fathers Speech to Infants in a Teaching Situation, *Infant Mental Health Journal*, N 9/2, 173-180.
 24. Brooks W. 2016, Putting lullabies to Bed: The Effects of Screened Presentations on lullaby Practices, *Australian Journal of Music Education*, N 50/2, 83-97.
 25. Creighton A.L., Atherton M., Kitamura C., Trondalen G. 2013, Singing Play Songs and lullabies: Investigating the Subjective Contributions to Maternal Attachment Constructs.
 26. Austr. J. Music Ther. 24. Available Online at: <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.878211756890697> (Accessed on: 05.02.2025).
 27. Malloch S. Shoemark H. Črnčec, R. Newnham, C., Paul, C. Prior M. Coward S.& Burnham, D. 2012, Music therapy with Hospitalized Infants – the Art and Science of Communicative Musicality, *Infant Mental Health Journal*, N 33/4, 386-399.
 28. Kampmann J. 2014, Young Children as learners. In: G.B. Melton G. B., Ben-Arieh A., Cashmore J., Goodman G., Worley N. (eds.) *The SAGE Handbook of Child Research* London, United Kingdom: SAGE Publications.
 29. Rogoff B. 2003, *The Cultural Nature of Human Development*, Oxford, Oxford University Press.
 30. Young S. 2005, Changing tune: Reconceptualising Music with under Three Year Olds. *International Journal of Early Years Education*, N 13/3, 289-303.